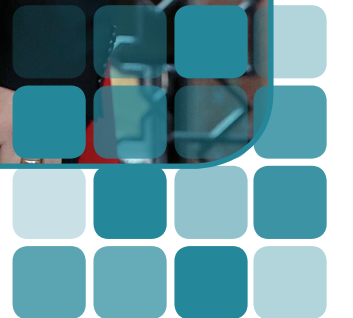

TÜRKİYE-FAS İLİŞKİLERİ: LİBYA KRİZİNDE VE AKDENİZ'DE POTANSİYEL ORTAKLIK

RAMAZAN ODUNCU, FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

TÜRKİYE-FAS İLİŞKİLERİ: LİBYA KRİZİNDE VE AKDENİZ'DE POTANSİYEL ORTAKLIK

Yazarlar Hakkında

Ramazan Oduncu

Lisans derecesini İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ile Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinde tamamladı. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. 2015 yılı yaz ayında Amman'da bulunan Qasid Dil Enstitüsü'nde yoğun Arapça programını tamamladı. 2017 yılı yaz ayında Diyanet Center of America başta olmak üzere Washington D.C'de bulunan kurum ve kuruluşlarda program ve çalışmalara katıldı. 2018-2019 Güz Dönemi boyunca İngiltere'de bulunan Keele Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde değişim öğrencisi olarak eğitim aldı. Bunlara ek olarak Lübnan, Suudi Arabistan ve Filistin başta olmak üzere farklı ülkeleri ziyaret ederek saha tecrübesi elde etti. İyi derecede İngilizce ve Arapça bilmekte, Farsça öğrenimine devam etmektedir.

Fuat Emir Şefkatli

Lisans derecesini Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, yüksek lisans derecesini "Fildişi Sahili ve Kakao Sektörü Özelinde Batı Afrika'da Faaliyet Gösteren STK ve Çok Uluslu Şirketlerin Bölge Sürdürülebilir Kalkınmasına Etkileri" başlıklı teziyle University of Plymouth Uluslararası İlişkiler ve Kalkınma Bölümü'nden almıştır. Mevcut araştırma alanları arasında yumuşak güç, Çin-Afrika ilişkileri, Kızıldeniz ve Doğu Afrika jeopolitiği gibi konular yer almaktadır. Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORSAM) bünyesinde Kuzey Afrika Çalışmaları araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. İleri düzeyde İngilizce ve orta düzeyde Almanca bilmektedir.

Aralık 2020

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	3
Türkiye-Fas İlişkilerinde Batı Sahra Krizi.....	3
Türkiye-Fas İlişkilerinde Libya Krizi	5
2004 Serbest Ticaret Anlaşması’nın (STA) Türkiye-Fas İlişkilerine Etkisi.....	8
Sonuç ve Öneriler	9
Dipnotlar	11

Giriş

Fas, gerek jeopolitik önemi gerek Türkiye ile geçmişten günümüze yoğun ekonomik ve sosyal bağları nedeniyle Akdeniz özelinde ve Libya krizinde önemli bir potansiyel müttefiktir. Fas yönetimi, Libya krizinde taraflar arasında müzakerelere ev sahipliği yapması ve sürece yönelik çözümücü yaklaşımlarıyla uluslararası anlamda takdir kazanmıştır. BM başta olmak üzere çok sayıda kıta ülkesi, ABD, Fransa ve Körfez ülkelerinin açık desteğini alan Fas, aynı şekilde Batı Sahra krizinde Cezayir ve Polisario Örgütü’ne karşı diplomatik bir zaferin eşiğindedir. Bu bağlamda, Fas ile alakalı bölgenin yükselen gücü benzetmesini yapmak yanlış olmayacaktır. Bu perspektiften ele alındığında Türkiye-Fas ilişkilerini Libya ve Batı Sahra gibi iki önemli saha üzerinden değerlendirmek taraflar arasındaki potansiyel fırsat ve tehditleri anlamak adına oldukça yol göstericidir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın birinci bölümünde Türkiye-Fas ilişkileri Batı Sahra krizi ve Fas-Cezayir rekabeti üzerinden ele alınacak, Türkiye-Fas ilişkilerinde bu rekabetin yarattığı olası zorluklara değinilecektir. İkinci bölümde, Libya krizi ve Fas’ın son çeyrekteki aktif tutumlarıyla Libya özelinde yeni bir boyut kazanan Türkiye-Fas ilişkileri incelenecektir. Son bölümde ise 2004 yılında iki ülke arasında imzalanan ve 2006’da yürürlüğe giren Türkiye-Fas Serbest Ticaret Anlaşması’nda Fas hükûmeti tarafından yapılan değişiklikler ve sonrasında yaşanan bazı önemli gelişmeler ele alınacaktır.

Türkiye-Fas İlişkilerinde Batı Sahra Krizi

Kuzey Afrika’nın iki önemli gücü (Cezayir ve Fas) arasındaki rekabet, uluslararası güçlerin bölgeye yönelik atacağı adımlarda her zaman belirleyici unsur olmuştur. Öyle ki Cezayir ve

Fas arasında geçmişten günümüze siyasi, ideolojik ve dış politika konularında üç önemli farklılıktan söz edilebilir. Birincisi; Cezayir, bir halk hareketini içine alan devrimin sonucunda kurulması itibarıyla devrimci ve sosyalist bir anlayış benimsemiştir. Bunun aksine Fas, muhafazakâr bir monarşidir ve liberal ekonomiyi benimsemiştir. İkincisi; Cezayir, bağımsızlığından günümüze Pan-Arabizm ideolojisini desteklemiş, Nasır ve Baas rejimlerine sempatiyle yaklaşmıştır. Arap-İsrail çatışmasına en radikal tepkiyi gösteren devletlerden biri olan Cezayir, Filistin meselesinin de en kuvvetli savunucusu olarak kendine uluslararası arenada yer edinmiştir. Fas ise Suudi Arabistan ve benzer Arap monarşilerine yakın durmuş, Filistin-İsrail meselesinde Filistin’e vermiş olduğu desteğe rağmen söylemlerinden ötürü daha ılımlı bir kampta yer almıştır. Son olarak; Cezayir, uzun süre etkisi altında kaldığı ve periferisi olduğu Sovyetler Birliği’ne ve Doğu Bloku’na yakın bir dış politika imajı çizmektedir. Buna karşılık Fas, Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle yakın ilişkiler içinde olup ABD’nin Mağrip’teki en önemli müttefiklerinden birisidir.

Bölgenin iki güçlü devletinin takip ettiği dış politika farklılıkları ister istemez çeşitli bölgesel krizlere de sirayet etmektedir. Bunlar arasındaki en hassas ve dikkat edilmesi gereken konulardan birisi Sahra (Batı Sahra) krizidir. 1975’ten beri Sahra krizi olarak adlandırılan sorun, iki ülke arasındaki ilişkilerin ve Mağrip’teki rekabetin en önemli alt başlıklarından biridir. 1991 yılında BM’nin MINURSO (Batı Sahra’da Referandum İçin Birleşmiş Milletler Misyonu) adı altında sürece dâhil olmasıyla uluslararasılaşan Batı Sahra krizi, 2007 senesinde Fas’ın BM’ye sunduğu “kontrollü özerklik” planıyla birlikte Fas lehine ilerleyen bir yola girmiştir.¹ Cezayir ise Batı Sahra’daki

Polisario Cephesi’ne uzun yıllardır hem maddi hem de siyasi destek vermektedir.

Kökleri sömürge döneminden kalma tartışmalı sınırlara dayanan bu krizde Cezayir ve Fas’ın farklı tezleri bulunmaktadır. Cezayir, milletlerin kendi kaderini kendi tayin etmesi ilkesini savunarak yerli Sahravilerin ve Polisario hareketinin bağımsız bir devlet kurmasını desteklemektedir. Bunun altında yatan önemli sebeplerden biri, Batı Sahra’nın kontrolünün Fas’a bırakılması durumunda yayılmacı bir devlet olarak Fas’ın Afrika genelinde güç kazanacağı ve uzun vadede tehdit oluşturacağı algısıdır. Diğeri ise Batı Sahra’nın bağımsızlığını kazanması durumunda Cezayir’in Atlantik Okyanusu’na açılacağı bir devletin yaratılması fikridir.

Cezayir’in bu tezlerine karşılık Fas, önceleri İspanya Sahrası olarak adlandırılan bu bölgenin mutlak bir biçimde kendi sınırları içerisinde olması gerektiğini savunarak zamanla krizi bir egemenlik sorununa dönüştürmüştür

Cezayir’in bu tezlerine karşılık Fas, önceleri İspanya Sahrası olarak adlandırılan bu bölgenin mutlak bir biçimde kendi sınırları içerisinde olması gerektiğini savunarak zamanla krizi bir egemenlik sorununa dönüştürmüştür. İspanya’nın bölgeden çekilmesinden bir yıl sonra 1976 yılında Polisario Örgütü, Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti’ni kurarak tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiş; çatışmanın fitilini ateşlemiştir.²

Önceleri BM’nin de çabalarıyla bölgede bir referandum yapılması hususunda tavizler veren Fas, daha sonra referandumda oy kullanılacak kişilerin Cezayir ve Polisario Örgütü tarafından tartışma konusu hâline getirilmesiyle birlikte tamamen eski katı tutumuna geri dönmüştür.³ Fas devleti, 2007 senesinde sunduğu çözüm taslağında Batı Sahra’da yaşayan halka özerklik verilmesini; Fas’ın egemenliği altında bölge halkının yönetimi üstlenmesini ancak burada kurulacak özerk yapının savunma ve dışişleri konusunda Fas’a bağlı olmasını önermiştir.⁴ Afrika kıtasındaki pek çok devlet Fas’ın Batı Sahra’daki egemenliğini tanıyarak bölgeye konsolosluklarını açmıştır. Ekim ayı itibarıyla Birleşik Arap Emirlikleri’nin (BAE) Fas lehine krize müdahil olması ve Layun’da konsolosluk açmasıyla birlikte Fas, kıta dışından ilk resmî desteğini almıştır.⁵

Bölgeye yönelik coğrafi, kültürel ve tarihî yakınlığı itibarıyla Türkiye, Batı Sahra Kkrizine yönelik dengeli tutumunu korumaktadır. Bu dengeli tutum, krizde taraf olmak yerine sürecin BM kararları öncülüğünde ilerlemesini destekleyen bölgesel Türk dış politikası şeklindedir. Ancak iki önemli gelişme Türkiye’nin Batı Sahra krizi üzerinden Fas ile ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır. Bunlardan ilki Gümmüşdoğa adlı Türk bir su ürünleri firmasının Batı Sahra’nın en büyük balık ithalatçısı olduğu yönünde çıkan haberler ve 2019 Kasım ayında Batı Sahra’dan gelen balık yüklü kamyonların Güllük Limanı’na ulaştığı görüntülerin servis edilmesi olmuştur.⁶ Fas ambargosu altındaki Batı Sahra’nın en önemli gelir kaynaklarından birisi balıkçılık ve tarım ürünleridir. Türkiye menşeli bir firmanın bu bölgede yürüttüğü ticari faaliyetler Fas’ın tepkisini çekmiş hatta Türkiye-Fas Serbest Ticaret Anlaşması’nda (STA) değişiklik yapılması tartışmalarını da yeniden canlandırmıştır. Bir diğer önemli gelişme ise 2019 Aralık ayında TRT World’de

yayınlanan Sahra aktivisti Aminatu Haydar ile yapılan röportaj olmuştur. Röportaj esnasında Haydar’ın Fas devletine ve Fas medyasına yönelik eleştirel söylemleri yer almıştır. Kısa süre içinde, Suudi Arabistan’a yakın medya kuruluşları bu gelişmeyi yüksek sesle duyurmuş ve işlemiştir.⁷ Fas ile Türkiye arasında bir siyasi krizin eşiğine geline aşamada Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun durumu “yanlış anlaşılma” olarak nitelendirmesinin akabinde Fas devletinin bütünlüğünü desteklediklerini açıklaması kısmen ortamı yumuşatmış, iki ülke arasındaki gerilimi azalmıştır.⁸

Türkiye-Fas STA değişikliğinin sıkça tartışıldığı ve onaylanmak üzere Bakanlar Kuruluna gönderildiği bir dönemde Cezayir Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum’un Türkiye’yi ziyaret etmesi ve yatırımcı Türk şirketlerine önemli fırsatlar sunma taahhüdünde bulunması Mağrip’teki çekişmenin bir göstergesi niteliğindedir.

Türkiye-Fas STA değişikliğinin sıkça tartışıldığı ve onaylanmak üzere Bakanlar Kuruluna gönderildiği bir dönemde Cezayir Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum’un Türkiye’yi ziyaret etmesi ve yatırımcı Türk şirketlerine önemli fırsatlar sunma taahhüdünde bulunması Mağrip’teki çekişmenin bir göstergesi niteliğindedir.⁹ Cezayir’in perspektifinden bakıldığında, Fas hükümetinin 14 Ekim 2020 tarihinde onayladığı değişiklikler ile farklı kategorilerdeki 1.200 Türk ürününe %90 oranında ek vergilen-

dirme getirmesi bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Cezayir, Türkiye’nin Rusya, İran ve Azerbaycan’dan sonra en büyük dördüncü doğal gaz tedarikçisidir.¹⁰ Cezayir jeopolitik konumu ile Türkiye’nin Afrika kıtasına açılan kapısı olarak görülmekte ve güçlü tarihsel ilişkilere ek olarak 2006 yılında taraflar arasında yapılan iş birliği anlaşması sebebiyle bölgesel müttefik olarak görülmektedir. Bölgesel rekabetin bir gereği olarak Fas ile girdiği silahlanma yarışında Cezayir, her yıl 10 milyar dolar silah alımı gerçekleştirmekte ve bu durum aynı zamanda ülkeyi ileri Türk savunma sanayi şirketlerinin önemli bir müşterisi hâline getirmektedir.¹¹

Tüm bu bilgiler ışığında Türkiye’nin Batı Sahra krizinde sessiz kalması, Cezayir ve Fas gibi iki önemli bölgesel güç arasında kurmaya çalıştığı dengeyle alakalıdır. Suudi Arabistan ve BAE’nin Fas lehine krize müdahil olmaları, Libya’dan Kızıldeniz’e pek çok farklı noktada bu blokun karşısında duran Türkiye’yi Cezayir’den yana taraf olmaya itse de Türkiye’nin Mağrip’teki dış politikası, çözüme yönelik ve tarafsız yaklaşımlarla her iki ülkeyi de kırmamak üstüne kurulmaktadır. Türkiye’nin iki önemli bölge ülkesi arasındaki tarafsız politikasında ısrar etmesinde her iki ülke ile ekonomik ve siyasi ilişkileri önemli bir etkidir.

Türkiye-Fas İlişkilerinde Libya Krizi

Fas, Libya’daki halk gösterilerinin krize dönüşmesinin ardından yapıcı adımlar atmak isteyen ülkelerin başında gelmiştir. Libya ile sınır komşusu olmamasına rağmen Fas’ın bu girişimi, Libya’daki taraflarca takdir görmüş ve Fas’ın bu adımları uluslararası kurumlar tarafından desteklenmiştir. Nitekim Libya’da barış ve istikrarın sağlanması adına atılan en önemli adımlardan olan Suheyat Anlaşması,

Fas'ın himayesinde gerçekleşmiştir. Fas'ın Libya ile fiziki teması olmamasına rağmen Libya halkı için önemli girişimlerde bulunmasının bir sebebi, Libya'yı çevreleyen komşu ülkelerin bu konuda bir girişimlerinin olmaması ya da hut menfi girişimler peşinde olmalarıdır. Bu bağlamda Fas ve Türkiye'nin aynı amaçla Libya dosyasına müdahil oldukları görülmektedir.

Öncelikle Libya'da somut bir adım atmak için gerekli siyasi, askerî ve ekonomik güce sahip olan Mısır, Libya'daki kaos ortamından yararlanmaya çalışmış ve Libya'nın yeni yönetici kadrosunu belirlemeyi kendisine hedef edinmiştir.¹² Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Libya'da Müslüman Kardeşler kadrolarının etkin olmaması konusundaki ortak arzusu,¹³ bu amaçla çevre ülkelerden Libya'ya milis taşınmasına sebep olmuştur. Libya'yı güneyden saran Çad ve Sudan'dan bu amaçla pek çok milis Libya'ya getirilerek çatışma ortamı şiddetlendirilmiştir.¹⁴ BAE'nin finansmanı ile Hafter'e sağlanan önemli ekipmanların da Mısır üzerinden Libya'ya sokul-

ması, Libya'nın batısının Mısır'ın ara buluculuk çağrılarını cevapsız bırakmasına yol açmıştır. 2020 yılının Mayıs ayında Fas'a ait Al-Ayyam 24 sitesi, BAE'ye ait görevlilerin Fas Kralı ile irtibata geçerek Hafter'e destek istediklerini ve karşılığında Libya'daki petrol kuyularının gelecek dönemde işletilmesi hususunda Fas'a bazı imtiyazlar verilmesini önerdiklerini okuyucularına aktarmıştır.¹⁵ Hafter'in Libya'nın batısında önemli kayıplar yaşadığı dönemde Fas'a böyle bir teklif götürülmesi ve Fas tarafından bu teklifin reddedilmesi, Batı Libya halkı tarafından Fas'a olan güveni arttırmıştır.

Libya halkının güven duyduğu bir diğer önemli bölgesel güç Türkiye'dir. Türkiye'nin 2019 yılı sonunda Libya ile imzalamış olduğu anlaşmalar Türkiye ve Libya'nın Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruma altına almıştır. 2020 yılı Ocak itibarıyla TBMM'de onaylanan Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi ile Türkiye; Libya'nın, savaş suçlusu Hafter'in hükmü altına düşmesini engellemiştir.¹⁶ Hafter'in 4 Nisan 2019 tarihinde başlattığı Trablus'u işgal giri-

şimi dokuzuncu ayını geride bırakırken dünya, başkent Trablus’a karşı sürdürülen saldırıya gözünü kapatmıştır. Bu şartlar altında Türkiye ve Rusya’nın 12 Ocak 2020’de Libya’da ateşkes sağlanması çağrısı Hafter tarafından reddedilmiş, 19 Ocak’ta Almanya’nın himayesinde gerçekleşen Berlin Konferansı’nda Hafter işlediği tüm suçlara rağmen masaya oturtulmuştur. Dönemin BM Libya Özel Temsilcisi Ghasan Salame Hafter’in Berlin Konferansı sırasında kendisine “John Bolton bana işini hızlı hallet dedi, siz şimdi bana niye kızılıyorsunuz” dediğini aktarmıştır.¹⁷ Libya’nın batısı, Hafter güçleri tarafından toplu mezarlar oluşturmak suretiyle sindirilmeye çalışılırken Türkiye Libya’ya askerî destek sağlamış ve Batı Libya halkının emniyetinin temin edilmesinde en kritik rolü üstlenmiştir.

Fas’ın Libya’da barışın sağlanması adına attığı adımlar hatırlandığında, 17 Aralık 2015’te imzalanan Suheyra Anlaşması’nın köşe taşı niteliğinde olduğu görülmektedir.

Fas’ın Libya’da barışın sağlanması adına attığı adımlar hatırlandığında, 17 Aralık 2015’te imzalanan Suheyra Anlaşması’nın köşe taşı niteliğinde olduğu görülmektedir. Nitekim Libya’da süren uzlaşma arayışları bu anlaşmaya referansla devam etmekte, taraflar meşruiyet devşirmek için devamlı surette bu anlaşmaya atıfta bulunmaktadır.¹⁸ Bu anlaşmadan 5 yıl sonra Libya Diyalog Toplantıları adı altında yine Fas’ta bir araya gelen Libya’lı taraflar ilk olarak 6-10 Eylül 2020 tarihleri arasında, sonrasında 2-6 Ekim tarihleri arasında Buznika’da toplanmış; alınan kararların sonucu olarak da

toplantını üçüncü oturumu 5 Kasım 2020 tarihinde başlamıştır.

Bu bağlamda Fas ve Türkiye’nin Libya dosyasına verdikleri önem değerlendirildiğinde, iki ülkenin ortak amaç ve çıkarları olduğu görülmektedir. Öncelikle Akdeniz’in iki önemli gücü olan Türkiye ve Fas, bölgede kaostan son bulmasını istemekte ve barıştan yana taraf olmaktadır. Bu hususta hem Türkiye’nin hem de Fas’ın Libya’da taraflara ateşkes çağrısı yaptığı ve bu girişimler için elini taşın altına koyduğu geçtiğimiz süreçte görülmüştür. Türkiye’nin Libya’da yürütmüş olduğu UMH merkezli politikayı Fas’ın da desteklediği ve meşru muhatap olarak UMH’yi gördüğü, Fas Dışişleri Bakanı Nasir Bourita’nın söylemlerinde açıkça görülmektedir. Ancak Fas yönetimi UMH’ye olan yakınlığına rağmen Doğu Libya ile de temasını korumakta ve başta Akile Salih olmak üzere Temsilciler Meclisinin barış masasındaki varlığını önemsemektedir. Bu durum Fas’ı Libya’da barışın sağlanması adına önemli bir aktör olarak karşımıza çıkarmaktadır. İki tarafla da temas kurabilen ve Libya ile aynı coğrafyanın bir parçası olan Fas, Libya’da barışın sağlanmasına önemli katkı sunabilir. Bu bağlamda Fas himayesinde gerçekleşen Suheyra Anlaşması ve Buznika Diyalog Toplantısı, Fas’ın taşımış olduğu bu potansiyelin somut birer yansımasıdır. Yine Osmanlı mirasını temsil eden Türkiye’nin, Libya’da önemli bir saygınlığı bulunmakta; hem Doğu’da hem de Batı’da bulunan kabilelerin Türkiye ile olan bu tarihî bağa büyük önem verdikleri görülmektedir. Bu noktada Türkiye ile aynı amaca sahip olan Fas yönetiminin güç birliği yapması, Libya dosyasına önemli katkılar sunacak ve uzun bir süredir çatışmalardan mustarip olan Libya’da barış ve huzurun tesis edilmesini hızlandıracaktır.

2004 Serbest Ticaret Anlaşması’nın (STA) Türkiye-Fas İlişkilerine Etkisi

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte 1990’lı yılların başından itibaren liberal akımların küresel ölçekte yaygınlaşması, serbest piyasa ekonomisinin ağırlık kazanması ve global ölçekte ticari-ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle uluslararası düzeydeki anlaşmazlıklarda artış yaşanmıştır. Bu ihtilafların giderilmesi ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi için başta ekonomi, ticaret, siyaset ve diplomasi konularında ülkeler iş birliğine gitmektedir. Mez-kûr alanlardaki iş birlikleri iki taraflı sözleşmelerin imzalanması yahut mevcut sözleşmelerin geliştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ve Fas arasında son 30 yılda imzalanan anlaşmalar iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesine önemli katkı sunmuştur.

Türkiye ve Fas Krallığı arasında akdedilen 1989 tarihli üç anlaşma metninde cezai konularda yardımlaşma, suçluların iadesi ve hukuki ve ticari konularda yardımlaşma konuları ele alınmıştır. 7 Nisan 2004 tarihinde iki ülke

Başbakanlarının Ankara’da imzalamış oldukları Türkiye-Fas Serbest Ticaret Anlaşması, iki ülkenin yapmış olduğu iş birliğine önemli bir ivme kazandırmıştır. 2004 yılı sonunda Resmî Gazete’de yayınlanan anlaşma 2006 yılı başında yürürlüğe girmiştir. 2018 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2,7 milyar dolar dolaylarına çıkması,¹⁹ ikili anlaşmaların ülkelere sunmuş olduğu katkının somut bir göstergesidir. İki ülke arasındaki ticaret hacminin kademeli olarak artışına ve tüm bu olumlu göstergelere rağmen 14 Ekim 2020 tarihinde Türk bandrollü ürünlere 5 yıl boyunca %90’a varan ek gümrük vergilendirmesi getirilmiştir. Bu ek vergilendirmeler, sanayi, gıda ve tekstil sektörlerinin başını çektiği farklı kategorilerdeki toplam 1.200 farklı ürünü kapsamaktadır.

Yapılan değişiklikler ve ek vergilendirmeler tartışmalı geçen bir buçuk yıllık bir sürecin ardından hayata geçirilmiştir. 2019 Ocak ayı itibarıyla Türkiye-Fas arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması’nın eşitsiz ve Türkiye lehine olduğu tartışması sıkça dillendirilmeye başlanmıştır. Bu tartışmaların ana kaynağı, imzalandığı tarihten bugüne Fas’ın artan ticaret açığı olarak

gösterilmiş, tekstil ve gıda sektörlerindeki Türk zincir markalarının yerel marketlerde uyguladığı düşük fiyat politikasıyla Faslı küçük esnafın mücadele edemediği vurgulanmıştır. Konuya ilişkin Fas Sanayi Bakanı Mulad Elalamy, Türkiye ile aralarındaki STA’nın Fas’a her yıl 1,5 milyar dolar zarar verdiğini ifade etmiş, Türk yetkililerden gerekli değişikliklerin acilen yapılmasını talep etmiştir. Ancak Fas’taki yerel halk ve tedarikçilerin, Fas’ta faaliyet gösteren Türk tekstil ve gıda firmalarından herhangi bir şikayetin olduğu söylenemez. Öyle ki üretimlerini Fas’ta gerçekleştiren çok sayıda Türk tekstil firması, hem yerel halka istihdam alanları açmakta hem de uyguladığı kısa dönem ödeme politikasıyla çalıştığı tedarikçilerini fazlasıyla memnun etmektedir.

“Yaratılmak istenen algının tersine Fas’ın genelinde Türk markaları her zaman kaliteli hizmet ve kaliteli ürün ile aynı cümle içinde kullanılmaktadır.”

Bakan Elalamy’nin eleştirilerinin hedefinde olan Türk süpermarket zinciri BİM’in üst düzey bir yöneticisi, ürünlerinin %85’ini Fas’ta ürettiğine dair açıklamalarda bulunmuş, kendilerine yönelen iddiaların gerçeklik payı olmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak, firma bünyesinde çalışan 3.000 personelin büyük bir çoğunluğunun Fas vatandaşı olduğunu vurgulayan firma üst düzey yöneticisi, kaliteli ürünlerin düşük fiyatlarla Faslı vatandaşlarla buluşturduklarının altını çizmiştir.

Fas genelinde yaratılmak istenen algının en büyük sorumlusunun Suudi Arabistan yanlısı medya olduğu bilinen bir gerçektir. Yaratılmak istenen algının tersine Fas’ın genelinde Türk

markaları her zaman kaliteli hizmet ve kaliteli ürün ile aynı cümle içinde kullanılmaktadır. Hatta Bakan Elalamy’nin BİM mağazalarına yönelik tehditkâr söylemleri halk nezdinde tepkilerle karşılaşmış; açıklamasının ardından sosyal medyada pek çok kullanıcı, Elalamy’i uygun fiyatlı ve kaliteli Türk ürünleriyle mücadele edemeyen Faslı hipermarketlerin çıkarlarını korumakla suçlamıştır. STA’da yapılan değişiklikler ile birlikte yalnız Türk markalarının önü kesilmemiş aynı zamanda Fas halkının düşük fiyatlı ve kaliteli ürünlere ulaşması engellenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Fas ve Türkiye arasındaki ortak kültürel ve dinî bağlara ek olarak iki ülkenin Ortadoğu, Akdeniz ve İslam dünyasının önemli birer aktörü olmaları dolayısıyla Fas’ın bağımsızlığını kazandığı 17 Nisan 1956’dan bu yana iki ülke arasında güçlü diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Türkiye’nin Cezayir ile olan ilişkisi ve Batı Sahra meselesinde yaşanan bazı yanlış anlaşılmalara, Türk-Fas ilişkilerinin belirli ölçüde yıpranmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Türkiye ve Fas’ın Libya ve Akdeniz başta olmak üzere ortak çıkar ve perspektife sahip olduğu pek çok alan mevcuttur.

Son dönemde gündeme gelen Serbest Ticaret Anlaşması ile ilgili problemin aşılması ve anlaşmanın eski hâline döndürülmesi adına Fas ile yüksek hacimli ilişkilerin olduğu inşaat ve tekstil sektöründe faaliyet gösteren Türk işletmeler desteklenmeli ve ticaret diplomasisi kanalları her zaman açık tutulmalıdır. Bu bağlamda Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi (DEİK) ve TOBB gibi kurumların Fas’taki benzer oluşumlarla ilişkilerini geliştirmek suretiyle sektörel entegrasyon amaçlı seyahatler ve çalıştaylar düzenleyerek kopma noktasına gelen ekonomik ilişkilerin en azından sıcak kalmasına imkân sağlayabilir. Geçmişte de

iki ülke arasındaki STA odaklı benzer krizlerin çözülmüş olması Türkiye adına umut vericidir.

Bunun haricinde Batı Sahra konusunda izlenen dengeleme siyasetinin (bekle-gör siyaseti) orta-uzun vadede korunması, BAE gibi Türkiye karşıtı bloktan bir ülkenin aktif olarak krize müdahil olmasıyla bölgede atılacak adımların önemini ön plana çıkarmıştır. Öyle ki BAE, Türkiye-Cezayir yakınlaşmasından

rahatsız olduğunu saklamayarak bölgedeki Fas-Cezayir rekabetini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Mağrip’teki kutuplaşma, bölgesel birliğe zarar vererek bölgeyi istikrarsız bir konuma sürüklemektedir. Fas ve Cezayir’in öncelikli gündem maddesi olan Batı Sahra krizinde BM ara buluculuğunu ve kararlarını desteklemek, çözüm odaklı Türk dış politikasının Kuzey Afrika’da izlemesi gereken birincil tercihtir.

Dipnotlar

- ¹ MINURSO. Background. 10 September 2020
- ² Akbulut, Y., AFAM, Geçmişten Günümüze Batı Sahra Sorunu, 19 Mayıs 2019
- ³ US Directorate of Intelligence, Western Sahara: Scenarios for a Diplomatic Solution, 16 July 2012
- ⁴ Morocco World News. Western Sahara: Everything You Should Know About Morocco’s Autonomy Plan. 6 November 2018
- ⁵ Arab News. UAE Opens Consulate In Morocco-Controlled Western Sahara, 4 November 2020
- ⁶ WSRW, Turkey’s Conflict Aquaculture Exposed – 10 November 2019
- ⁷ Guerraoui, S., Arab Weekly, Morocco Media Slams Turkish State TV’S Pro-Polisario Interview | 11 December 2019
- ⁸ The North Africa Post., Sahara: Turkey renews its support for Morocco’s territorial integrity, 13 December 2019
- ⁹ Hanna, A., Saudi-Turkish Clans Reinforces Tensions in the Maghreb, 4 November 2020
- ¹⁰ The Africa Report. Turkey’s Push To Win Over The Maghreb: The Gateway To Africa. 4 September 2019
- ¹¹ Al-Monitor. Why Turkey Is Trying To Improve Its Profile In The Maghreb. 10 July 2020
- ¹² Emrah Kekilli, “Uluslararası Güçler Libya’da Ne İstiyor?”, ORDAF, 12 Aralık 2014.
- ¹³ Magdi Abdelhadi, “Libya conflict: Why Egypt might send troops to back Gen Haftar”, BBC, 17 August 2020.
- ¹⁴ “مرتزة روس و«جنجويد» في ليبيا لدعم قوات حفتر”, Al Jazeera, 26 July 2020.
- ¹⁵ Mohammad Ayesh, “Arabic press review: Morocco turns down Abu Dhabi offer to back Libya’s Haftar”, Middle East Eye, 6 May 2020.
- ¹⁶ Alex Gatopoulos, “‘Largest drone war in the world’: How airpower saved Tripoli”, Al Jazeera, 28 May 2020.
- ¹⁷ “Libya and the New Global Disorder: A Conversation with Ghassan Salamé”, Carnegie Live, 15 October 2020.
- ¹⁸ Mohamed Eljarh, “Libya’s Legitimacy Crisis: Hostage to the Skhirat Agreement”, RUSSIAN INTERNATIONAL AFFAIRS COUNCIL, 9 June 2020.
- ¹⁹ M. Özlem Çakır, “Ticaret Bakanı Pekcan’dan Fas’ta karşılıklı yatırım çağrısı”, AA, 15 Ocak 2020

Notlar

[illegible]

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamorgtr